

Geplemek kümüş bolsa, geplemezlik altyn

Category: Jemgyýetçilik tankydy, Kitapcy, Sözler

написано kitapcy | 22 января, 2025

Geplemek kümüş bolsa, geplemezlik altyn «GEPLEMEK KÜMÜŞ BOLSA, GEPLEMEZLIK ALTYN»

Jemgyýetde özüni gaty köp bilýändirin öýdüp, özgelere gezek bermän, biçak köp gepleýän adamlar köpeliberse bu edepliligiň alamaty däl. Hut şonuň üçinem, haýsydyr bir kişiniň gylyk-häsiýetiniň üstünden düşülende, «Aý, ol-a beter kän gepleýär-aý» diýilse, onda bu gep gürrüňi edilyäniň peýdasyna däldigi bolýar. Hawa, türkmençilikde gerekinden artyk kän gepleýän adamlar o diýen bir halanyp ýörülmeýär. Dogry, gürleýän adam töweregindäkileri özüniň göwher gepi bilen ýüpsüz baglap bilýän bolsa, onda başga gep. Ýöne käbir adamlaryň uzak wagta çekýän gürrüňlerini diňläp, suwa girip, gury çykana döňýän mahallaryňam az bolmaýar ahyryn.

Durmuşda käbir adamlar bolýar, bilmeýän zady ýok olaryň. Şeýle adamlar welin, galapyn, az gürlegiç bolýarlar, gezek berilmese, zat soralmasa, gürläninden diňlänini kem görenoklar. Aslyýetinde, ynsan nädip köp bilýän adam derejesine ýetýärkä? Megerem, şeýle adamlar köp diňläp, köp okap, azragam gepläp, şeýle derejä ýetýändirler.

Dürbimizi türkmen halkynyň geçmiş-taryhyna tutup görsek, bu halkyň juda şahyrana hem şahandaz, çeper sözüň gadyryny bilendigine göz ýetirmek kyn däl. Türkmeniň ata-babasy örän gürrüňçi halk bolupdyr. Ýöne olaryň gürrüňleri boş hem warsaky bolmandyr-da, many-maňyzdan hem pähim-paýhasdan ýüki ýetik bolupdyr. Olar gyzykly gürrüň bermegi şeýle bir halapdyrlar, ýöne diňlemegiň welin, muňa görä iki esseräk aşygy bolupdyrlar. Gepe çeperçilikde deňi-taýy bolmadyk türkmen çeper söze-de, onuň ussadynda-da hormat goýupdyr. Türkmen aga: «Söz bir hazynadyr» diýen gepi ýöne ýere aýtmadyr-a. Ýöne türkmeniň paýhaslysy ulyňy-kiçini saýgarman, eňegine jaň

kakylan ýaly bolup, içe düşgünç boş gürrüňleri zol-zol zowladyp ýören ýaňralardan özüni çete çekenini kem görmändir. Men bu aýdanlarumy Türkmen aganyň bize miras galdyryp giden öz sözleri bilen subut etmek isleýärim:

«Geplemesini başarmadyk – märeke bozar»,

«Sözüň gysgasy ýagşy»,

«Sözlenende gep diňle, sözläniňde az sözle»,

«Ýerini bilip sözläniň ýüzüniň nury dökülmez»...

Obamyzda biri sadaka berdi. Giňden ýazylan saçagyň başynda yetmiş-segseni sermeläp ýören ýaşulular bilen bir hatarda ulularyň ýanynda «burny ganan» ýaly bolup diňläp oturan ýaş ýigitlerem bardy. Bir ýigidiň özi hakynda berýän gürrüňleri gutarar ýerde gutarmady. Töweregindäkilere gezek bermän gepleýän bu ýigidiň gepiniň-sözünüň ugry ýokdy: sözlem düzüşi tagaşyksyz, gürrüňiň belli bir mazmuny ýok, her ýerden bir tutýar, gulak asanyňa degjek däl. Şonuň üçinem gepine «hawa» berýänem ýok. Onuň bolup otursyna daşyndan özi utanyp, ýer dyrmaşyp oturanlar welin, az däl. Saglygy babatda ähli tarapdan alanyňda-da, akyl-huşy ýerinde bolan bu ýigidiň köpçülikde özüni alyp barmagyň iň bir ýönekeýje bolsa-da, juda zerur kada-kanunlaryndan bihabar gezip ýörmegine gynanmazlyk mümkin däldi. Sadaka sowlup, märeke dargaşyp başlanda, ýaşy boýunça oňa görä uluragyň biri ýaňkynyň ýüzüne pert-pert gelmegi başardy: «Ullakan adamlaryň arasynda bir özüňe berlen ýaly bolup, lakyrdap oturmaga utanmadyň-aý!» Özümüňem aýtmaga çemlenip duran sözümiň öňürtilenine begenip (çünji, bu gepi oňa irräk aýtmak gerekdi!): «Indi-hä muňa pikir ederçe bolandyr, bu gep» diýip çen etdim welin, gaýta onuň diýýänini görüň-ä:

«Näme geplesem öz agzym bilen gepleýän, olara agram düşenok dälmi?».

Wah, şonda agram, hakykatda onuň özüne däl-de, oturanlara düşüpdü.

«Söz manysyn aňmaz adam,
Bir guýruksyz ite meňzär» –

diýip, Magtymguly atamyz şu tetellilere aýdypdyr-ow diýip, baş ýaýkamadan başga alaç galmady. «ŞU ZEÝILLILERIŇ TERBIÝE BERMELI NESLINDEN NÄMÄ GARAŞJAK ONSOŇ?!» diýen pikir bolsa henizleren ýürege tygyny çenäp dur. Bu kysmy adamlara ýüzlenmek üçin beýik Magtymgulyňkydan ötgür söz bardyr öýdemok:

Akyl bolsaň, söz aýtmagyn,
Nobat berilmegen ýerde!..
Magtymguly, diliň sakla,
Habar soralmagan ýerde.

Ýa-da:

Ýa lal otur, ýa dür saçgyl!..

Käbir adamlar bolsa, birhili geplemekden lezzet alýan ýaly. Şeýle bir gepleýärler welin, öz sözlerinden özleri gylaw alyp, ed-dil ýöne akyl-paýhasyň çür depesinde oturan dälidirin öýdenoklar. Köplenç halatda şonuň ýalylyk gepiň aňyrsyna ýetmänem bir zat aýdyberýärler. Munuň ahyrynyň bolsa gowulygyň üstünden eltmeýändigini durmuşyň özi görkezip dur. Hut şonuň üçinem, bu barada türkmeniň ruhy pygamberi Magtymguly Pyragy: «Sözlär bolsaň, söz aslyna ýet ýagşy» diýen bolsa, XI asyrda goja Hazaryň kenarynda ýaşap geçen alym Keý-Kowus öz ogluna nesihatlatynda şeýle diýýär:

«Aýdan sözleriň üçin puşman etmeli bolmagyn, çünki ätiýaçlylyk paýhaslylygyň alamatydyr».

Köp geplemegi halaýan adamlaryň ýene bir erbet tarapy bar. Olar diňe geplemelidir öýdüp, diňlemegi düýpden ýatdan çykarýarlar. Geliň diňläp göreliň danalar näme diýýär:

«Geplemek kümüş bolsa, geplemezlik altyn» (Türkmen aga),
«Aýdylan her bir sözi dykgat bilen diňlegin, ýöne onuň ugruna gitmäge howlukmagyn, mazaly pikir etgin» (Keý-Kowus),
«Magtymguly, dogry söze ten bergil» (Magtymguly)...

Ýokarda gürrüňi edilen mesele babatda bir zatlar ýazmak pikiri serde dörände, başga hili pikirem kellä gelmän durmady: «Seniň

şu ýazgylaryňy okyjylar köpçüligi okaýsa, ol degişli adamlaryň ünsüni çekip bilermiä? Türkmençiligiň edep kadalarynyň dikeldilmegi üçin bu gürrüňleriň azajyk-da bolsa nepi degermiä?»

Hernä ýene-de beýik Pyragynyň setirleri kalbyňa tekýe berýär:

Sözün diňlän ýok diýip, üsüm oturma,
Jahan giňdir, çendan bilende bardyr.

Rejepgeldi AMANGELDI,
Garadepe şäherçesi. Jemgyýetçilik tankydy